

**Lliçó de graduació
de la promoció 2016
“El somni europeu”
Aida Torres Pérez**

professor del Departament de Dret

**Acte acadèmic de graduació
de la promoció 2016**

Barcelona, 2 de juliol del 2016

**Universitat
Pompeu Fabra
Barcelona**

Estimat rector, presidenta del Consell Social, vicerector per a la Internacionalització de la Universitat i les Relacions Internacionals, degà de la Facultat de Dret, graduats i graduades, familiars i amics que avui ens acompanyen,

Com no pot ser d'una altra manera, començo les meves paraules amb una obligada i més que merescuda felicitació a tots vosaltres, graduats i graduades en Dret de la promoció 2016 de la Universitat Pompeu Fabra. Avui és un dia de joia per a tots nosaltres, els professors i professores que us hem acompanyat en aquest trajecte; les vostres famílies, que han passat nervis amb vosaltres, i que us han donat suport amb tot el seu afecte i comprensió; i evidentment per a vosaltres, ja que aquest dia representa la culminació del vostre esforç i treball durant els últims quatre anys. També marca la fi d'una etapa important de la vostra vida, no tan sols pel que fa a la formació, sinó també de maduració personal.

La vostra graduació coincideix amb la celebració del 25è. aniversari de la UPF, que el curs 1990-1991 va obrir les seves portes als primers estudiants de Dret a l'edifici del carrer Balmes. Al llarg d'aquests anys, la Pompeu Fabra s'ha convertit en una universitat de referència tant pel que fa a la qualitat de la docència, l'excel·lència en la recerca i el perfil internacional. Podeu estar orgullosos de la vostra *alma mater*, com nosaltres ho estem dels nostres estudiants. Penseu que la Pompeu serà quelcom que sempre tindreu en comú amb els vostres companys i companyes, i que com a graduats d'aquesta universitat la societat espera molt de vosaltres.

Vaig titular la meva intervenció "El somni europeu", tot i que una setmana després que el Regne Unit decidís abandonar la Unió Europea (UE) podria substituir-ho pel "malson europeu". Com sabeu, el projecte d'integració europea va sorgir de les cendres de la Segona Guerra Mundial i l'objectiu immediat va ser acabar amb la rivalitat entre França i Alemanya per garantir la pau a Europa. Les atrocitats del nazisme representen un moment de la nostra història en què l'ésser humà va deixar de reconèixer-se a si mateix.

Quan vosaltres vau néixer, ja feia com a mínim vuit anys que Espanya formava part de la UE, i tot just s'han complert ara 30 anys des de l'adhesió. Per a vosaltres, la UE ha estat sempre una realitat. Però en el seu origen, va ser un projecte de visionaris amb nom propi com Jean Monnet, Robert Schuman, o Konrad Adenauer, que van entendre la necessitat de posar fre al nacionalisme exacerbant. En les seves memòries, Jean Monnet declarava que les propostes contingudes en el Pla Schuman, la llavor del projecte d'integració, "o són revolucionàries o no són res. El seu principi fonamental és la delegació de sobirania en un àmbit limitat, però decisiu. [...] Un pla que no par-

teixi d'aquest principi no pot aportar la menor contribució útil als grans problemes que ens assetgen. La cooperació entre nacions, per important que sigui, no resol res. El que cal buscar és una fusió dels interessos dels pobles europeus, i no simplement la conservació de l'equilibri d'aquests interessos.”

El dret va ser un instrument clau en la construcció i el disseny d'un nou ordenament jurídic-polític. De nou, en paraules de Jean Monnet, “Res és possible sense persones, però res pot perdurar sense institucions.” Els tractats constitutius van posar en peu un sistema institucional comú, que s'ha anat transformant al llarg del temps, i ha contribuït a garantir una etapa de pau i prosperitat, com a mínim durant la segona meitat del segle XX i principis del XXI. En el marc de la UE es va establir la lliure circulació de persones, mercaderies, capitals i serveis; la ciutadania europea, la moneda única; la Carta de Drets Fonamentals; i també els coneguts com a Programa Erasmus i Pla Bolonya. La UE va anar creixent en poders i en estats, amb la gran ampliació cap a l'Europa de l'Est a partir de l'any 2004. Però a mesura que la UE creixia, augmentaven les tensions internes.

Avui, el somni europeu corre el risc de quedar-se reduït simplement a això, un somni. Els reptes actuals són de diversa naturalesa, i ben coneguts per tothom; així que em limitaré a fer una breu referència al dèficit democràtic, la crisi de l'eurozona i el drama dels refugiats.

En primer lloc, el dèficit democràtic s'ha convertit en un lloc comú en els debats sobre la legitimitat de la UE. L'any 1995 els professors alemanys Dieter Grimm i Jürgen Habermas dialogaven al *European Law Journal* sobre com avançar en la construcció d'una democràcia europea sense un poble europeu. Més de vint anys després, el debat continua obert, amb la manca d'un espai públic europeu per a la discussió d'assumptes d'interès comú. L'historiador i filòsof polític holandès Luuk van Middelaar, a *Le passage à l'Europe*, identifica tres estratègies que els estats han emprat per a la conformació del seu poble, o “públic”, d'acord amb el terme que aquest autor utilitza: l'alemanya, la romana i la grega. Mentre que l'estratègia alemanya persegueix la creació de la comunitat política a través d'una identitat comuna, i la romana es basa en els beneficis obtinguts del sistema polític, la grega es fonamenta en la noció d'assumptes d'interès comú. En la meua opinió, no sembla que la primera sigui la més adient per a la UE, donada la multiplicitat d'identitats en la postmodernitat; i la segona fa difícil superar els moments de crisi que requereixen sacrificis; mentre que la tercera podria tenir recorregut a la UE. Seguint Middelaar, aquesta última estratègia requereix, en primer lloc, que la política atorgui al públic una veu, és a dir, la possibilitat de participar en el procés de presa de decisions; i en segon lloc, que la política pro-

porcioni el “drama”, en el sentit de l’acció que captivi l’atenció del públic. Ara bé, malgrat els esforços per donar un major rol al Parlament europeu, el públic continua sent el dels estats, i els debats sobre la UE es desenvolupen encara en clau nacional.

En segon lloc, la gestió de la crisi de l’eurozona, que ha colpejat especialment els estats del sud d’Europa i Irlanda, ha contribuït a aprofundir el dèficit democràtic. Les mesures d’austeritat impulsades des de la UE amb la finalitat de garantir l’estabilitat pressupostària han estat presentades com l’única via possible des d’un punt de vista tècnic, malgrat que en realitat amaguen una opció de política econòmica. Els programes d’assistència financera han anat acompanyats d’un grau elevat de condicionalitat, sota la supervisió estreta de l’anomenada *Troika*, la Comissió, el Banc Central Europeu i el Fons Monetari Internacional. La forta condicionalitat ha reduït en gran mesura la capacitat de decisió dels governs nacionals en àmbits molt diversos. El pols amb Grècia il·lustra molt bé aquesta dinàmica. Al final, la gestió de la crisi econòmica ha posat en risc una de les principals aportacions i trets diferenciadors d’Europa: l’estat del benestar.

En tercer lloc, la crisi dels refugiats ens ha mostrat la imatge d’una Europa impàvida davant el drama de persones que han hagut d’abandonar les seves llars fugint del conflicte armat i la persecució política a Síria, però també d’Afganistan o d’Iraq. De moment, dels 16.000 refugiats que Espanya es va comprometre a rebre, n’han arribat divuit. La resistència dels estats europeus a acollir refugiats, en violació de les seves obligacions internacionals, ha estat lamentable, com també ho ha estat la gestió de la immigració en els darrers anys. D’acord amb l’Organització Internacional per la Migració, més de 3.770 immigrants van perdre la vida l’any passat intentant creuar el Mediterrani, sense que la taca de sang que s’estén per les seves aigües hagi estat suficient per fer reaccionar de manera decidida i efectiva els governs i les institucions europees.

Al final, la gestió de la crisi econòmica, el drama dels refugiats i les polítiques migratòries han posat de manifest el fracàs de la solidaritat entre els països europeus, i de la UE amb aquells que es troben fora de les seves fronteres. La setmana passada, el Regne Unit va votar en referèndum sobre la permanència a la UE, i precisament el discurs antiimmigració sembla haver estat una de les claus de l’èxit de la campanya a favor de la seva sortida. De fet, és l’ultradreta xenòfoba europea la que està celebrant el resultat del referèndum. D’altra banda, val a dir que els joves van votar majoritàriament per quedar-se a la Unió. El 75% dels votants entre 18 i 24 anys van votar en favor de la permanència, així com també el 56% dels que tenen entre 25 i 49 anys. En qualsevol cas, per primera vegada un

país de la UE ha decidit abandonar-la, i aquest és un moment crucial, en el qual la UE aconsegueix reinventar-se i fer un pas endavant, o l'alternativa pot ser la tendència a la renacionalització i el debilitament.

Per ser-vos sincera, la imatge que darrerament ofereix Europa tampoc m'agrada. Però en un món cada vegada més globalitzat; no crec que la solució sigui el retorn a l'estat-nació, sinó que cal buscar ponts, en lloc de cremar-los, per fer efectius els valors que es troben en el seu fonament: la dignitat humana, la llibertat, la democràcia, la igualtat, l'estat de dret i el respecte dels drets humans. Precisament, en la cimera del passat dia 29 juny a Brussel·les, els caps d'estat i de govern declaraven la necessitat de començar un procés de reflexió política per impulsar futures reformes. La pregunta que ens hem de fer és: en quina direcció?

Tony Judt, en el seu llibre titulat *Postguerra*, afirma: "A començaments del segle XXI els europeus no havien d'escollir entre socialisme i capitalisme, esquerra o dreta, ni optar per la tercera via. El seu dilema ni tan sols tenia a veure amb el fet d'elegir entre 'Europa' o 'Estats Units'. Més aviat es tractava de 'la' qüestió que la història havia posat sobre la taula el 1945 i que discretament, però insistentment, havia desplaçat o sobreviscut a tots els altres assumptes que exigien la seva atenció. Quin futur tenien, per separat, cadascun dels estats-nació europeus? En *tenien* realment algun?"

Avui, més que mai, aquesta pregunta continua vigent. I és a vosaltres a qui correspon respondre-la. Sou vosaltres els que construïreu el futur d'Europa. És el vostre torn de somiar l'Europa que voleu. El dret és un instrument limitat, però també poderós. És a través del dret que s'estableixen les regles de convivència en societat, els mecanismes de participació en la presa de decisions, de transparència i responsabilitat, i també per a la protecció dels drets fonamentals. El dret no és simplement quelcom que està en els codis, que un memoritza i després reproduceix a l'examen; sinó que té el potencial de ser un instrument de transformació social. És per això que en la vostra formació com a juristes, no només és important aprendre el dret, sinó també aprendre a pensar en el dret.

Per últim, voldria aprofitar aquest moment per donar-vos les gràcies per la vostra dedicació i implicació, la vostra curiositat inesgotable i preguntes inquisitives, i per fer que les classes es converteixin en un constant estímul intel·lectual. Imparteixo part de la meva docència el primer trimestre del primer curs, i per a mi sempre és emocionant guiar les vostres primeres passes en el món del dret; però encara ho és més compartir aquest moment amb vosaltres. A partir de demà, quan sortiu dels murs d'aquesta universitat, us correspondrà trobar el vostre propi

camí; però ho podeu fer amb la seguretat i la confiança que us ha de donar l'haver rebut una formació que us permeti caminar cap a l'ideal kantian d'una existència universal cosmopolita. L'únic consell que us puc donar, si em permeteu, és que feu allò que us apassiona, ja que només així aconseguireu excel·lir.

Enhorabona i molta sort!

